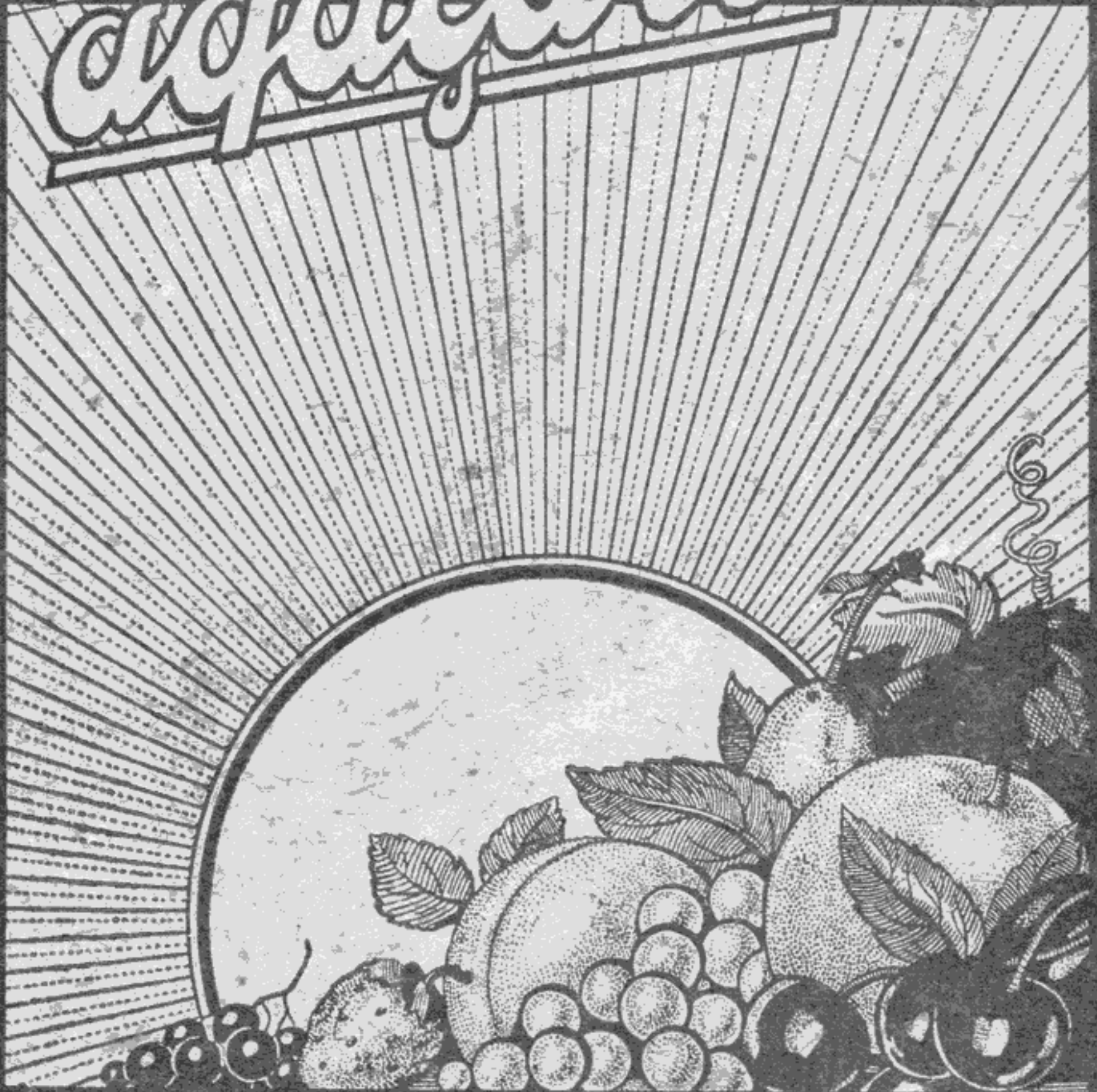

С.Т.В.Гаміа.

Сучасна аграрна

Издано по заказу ВЦК Новотюрского алфавита.

1930 — СУХУМ.

S. T. Bjanía—С. Т. Бжаниа.

Afər bahya aqaçara

Abri aıqıə iaçanakuei: Anəf azərxiara. Açla eiçahafa.
Abahya qaçafa. — Abahya nəqugafa. — Açla
qmazara.—Axuıtra uña agiörtgiə.

Aıqıə ajei, asaxiakuei qaiçei
axudoznik, Lunevskii

1930 ş.

Arshənttəj itnaıı

Aqua-Cyxum

Госуд. Типо-Литография ВСНХ им. Ленина
Зак. № 4885. Тираж 2000. Главлит № 84.

S. T. Bjanian „Ater bahya aqacara“-ña xəs iamanə atərazən iiyəz atquə anaryəmta iaħauaz zləeiləskaaz ala isħarcə ikunaganə izbaueiṭ: uəi eipş atquə mya kuçaga atətra anaalara akum, xəmpada zda hxuartam şakuə. Abri eipş atquə myakuçaga atəçra açayja rzən eipş, iara ubas uəi mou anxaja çara zmazam-ıqia rzəngiə atquə pxıarta-yənkua rəə azeipş pxıara axıapfərgoua abri atquə ater bahya Apsnə aynuəçqa huəskua rapxia igəlou kupagala afakurgələfei, amyarpəgəfei rzən irəxuəueiṭ.

Agronomṭ çara-laşara anətbaamxa fayra İtəxrəzaait, anxaja rənxara aiouṭra azən akuzaaıṭ rtəzta iagıħaṭəm, axəeiṭakra (aekonomia) pparada anxayra aiouṭra zalşouam, ari Apsnə kuliṭuərala pxia cara aqnə pərxagas iazəqalaueiṭ. Aiharak dnəħalara ataṭəur akət-nxaraṭ İqukua rtəçra, iara ubasıqia S. T. Bjanian iyəmta apsəłala iqou. Agıəiraxıṭəi xutak ajlar eildərgaraṭə iqalaueiṭ rxə iadərxuəşə aliṭəraṭuəra roueiṭ, Apsnə akuəmkua agıərt aħəntkarraṭə itəçua atqukua (akərtkua rzən Kərtəəlan, aurəskua rzən USFSR aṭə, aermankua rzən Ermanṭəlan ubas agıərtgiə), apsaja açara-adərra rour alşəueiṭ Apsnə apsəłala itəçua macara atqukua rliṭəraṭuəra İatala zaṭək, iara ubri auəs aqnəṭ ala aiħarazak İarda pnaqaueiṭ, xuarta dəunə iqouṭ S. T. Bjanian iyəmta, nas uəi adagiə iarbanzaalagi apsəłala iyəu abroşıurakua.

S. T. Bjanian itquə bzianə İfakurgəlouṭ, Apsnəəla İanaalaraṭə İqaçouṭ, aqacara aan ater aazaraṭ liṭəraṭuəra ṭəçza İxərxouṭ, ubri aqnəṭ İalşoiṭ irədgalazarcə rcagas-rukovodsṭıvas aṭəxnıkmkuei, akolxoz rṭəar şkolakuei, apxıarta-yənkuei, nasgiə ater aazara azərhara-arṭıara azə apsua jlara rəə pxıaṭəş-xərxuagas.

Apsnəṭəi Ak/N. Abnei rṭəəıarta ştancia aṭdirekṭor,
nasgiə professor Xersonṭəi Ak/N İnşıṭıṭ
aqnəṭii T. Kvaracxelia.

Aq. Aqua—Apsnə.
1/vı—29 ş.

Αρχιαι αја.

„Hara ihamazaroun atqukua irənnə:
Abas eitaha, abas inəquga iaaza, abas
aiafuyik itaça, abas inag“. N. LAKOBA.

(Apsnə a-9'ri apartkōnferencia aφə).

Abahya qaçafa, abzazafa uña rəpkua znəu agiərt
amilatkua iynə irəμουəιτει kər zəkioşəkusa aaçueit.
Apsnə, apsuaa rzə apsəfala makia egio ynə ihama-
məzt. Izban, izəqaməz exia ojraanza apsəfala iynə aba-
hya itqukua? Izban akuzar ari aφə ayra mariam; abahya
aqaçafa abzazafa uña udəruazaroun praktikaləei teoria-
ləei daara ibzianə, nasgio ayra uazqazazaroun, uəsqa
aur ianuəzyəşa, iuyəzgio oyə dapxiaraφa jlarə akə irə-
xuartaxoua ianəqalaşa.

Apsnə asovet mφə aane a-xuəşəkusa rzoun apsua
agronomja uña abahyaφ zdəruaz anəqala, uaanza abah-
yaφ zhəuaz itquək zhamamzei, ihamandaz hguaxuzargio
oy dhamaməzt iahzəzyuadaz. Ojə apsua agronomja, aba-
hya qaçaja uña iaaiçagəlaz, Itarnaxəs uəi iakunagoua
işataxxaşa ala aliçeratura uəs rxaφə iaaganə aqanxayəjlar
uəi azə iguamçua iqarçarəm; dousə irəlşoua ala, rçajlar
şaqə eiçaxou guatanə uaxgio-φəngio φamyuaxu qamçakua
ialagaşt xaz-xazə dousə dara zəzkuou rçənφ anxara-
nçəra abahya qaçafa, abzazafa uña atqukua rəyra
rtəjra.

Apsnə ahauei adgiələi azlabeiou azlabziou ala, nxa-
yəjlar abahyaφ iakunagoua adərra aliçeratura, alaxtra
ojraanza irəmalar akunə azeiçaxarak rəmamkua, axa uəi
eipş akuliçuəraφ makia ckia izəmnəic.

Ubartkua rçənφ rapxiaza iguəonnə narə asərkəit
abri sqabaa xutə „Atər bahya aqaçara“-ña xəs iatanə,

əqajlar akə irəxuar-ña. Abri arxiazarəi sqabaa xuqə
agiagəmhəqia səzħouam, iagkuou qalar qalaş, axa uəi
azə məcxuə oyə guəboian-dəuk, sitar-ña səqam.

Abahya qaçafa, abzazafa atourəx agiərt amilatkuə,
xəxi ishən eipş kər zəkio şəkusa ç'ueit iəψəuəitəi, axa
uərtgə mək.ia exia ojraanza ifakuərgəlaqianə irəmam;
znək, azə akə iyər nas abri 5-6-10-nə rəənza eitatəqia
irəeiua irəmanə iavour.—Abri sətquə iərxioə rəənə
daaraza aguəotra səmour, məcxuə qəlaragiə rəstoit iə-
gəu iəbzou uña rəənə adərta sərtarña, ari naxəsəi sqā-
baa eioixaracə.

Abri anəzyuəz liqərəuras acxəraarazə sxə iəsərxueit
professor T. K. Kvaracxelia, prof. M. V. Rəitov, agr.
V. P. Ekimov, agr. S. D. Turko uña r-liqərəura iqu-
kuə. Xəla qəlara istoit iəha cxəraara axis. aqənə T. K.
Kvaracxelia.

Iəxuəpşnə irədərəkəlt 1927 ş. noiabr mēzazə abri
sqabaa xuqə Apsua bəzəi əps. liqərəurei r-Akademia
aqənə akomisia iələxəz ay. ay.: Akademia axanəayə
D. I. Gulia, agronom Gr. Dolbaia, agr. D. Hakba, aba-
hya q.-sədovod M. Amaan.

S. T. Bjanja.

25 ianvar 1930 ş.

Ak. Aqua.

Kunagala aṭer ɕla ʒeitahaṭəu.

„Bṭənṭə itanə, znək ipqa“.
Jlarə irḥamtouṛ.

Abri ajlar rḥamta, aṭer ɕlakua iʒərnaaloua eipʒ, daɸakə izanaalouam. Uəs mo, auəs naṛarkrazə, auəs bziaxaracə uəzlagoua bṭənṭə reihagiə „itaṭəuṛ“.—Zegiə rapxia izbṭəuṛ abartkua: iarban ɩər sorṭəu ianaaloua abahya qauɕaracə uguə iaxiaanagoua anəɩ aɸə: ipʒaaṭəuṛ, ialəxṭəuṛ asortkua ireioṛəu asort, mamzargiə ianaaloua aitaḥarta bzia, ialəpʒaaṭəuṛ abahya ianaaloua aṭəp, iazəqaɕaṭəuṛ anəɩ daara bzia, aɕla aɸalarei azharei məcxuə ibziaxaracə.

Aɕlakua eitahaṭəuṛ, iʒakuxalakɩḥa akuəmkuua, da- araza iazlabziaxaʒa adərrala, aɕəxuṭanə aṭer ɕlakua rəmɸala iqazɕoua rɕabaa məzracə, nas irtaxəuṛ axələpʒra, anəqugara bzia.

Abart ajakua zegiə xaz-xazə izəzkkuou rzəḥan məcxuə imaṭaxuəṛ, ianrəgxagiə ak.giə iapsaxom.

Ari eipʒ aɸə, aqabaa məzracə, iataxəuṛ auəs adərra, ckia ari aṭə auəs zzəmdərua, imɕaakuua iqazɕoua anxaɟa, abahya qaɕaɟa məcxuə xara izcouam, irɟəpxastaxoiṭ, xara imgakua aguəryadəu rnatoiṭ. Nasgiə mdərʒaku ia- zəmxuəckua kəta qaɕafa ala iʒakuxalakɩḥa abahya qaz- ɕoua, qarək-yəqarak, iakuṭanə azə iṭə bziaxargiə agiərt reiharayək, azaral rnatoiṭ, amala axarɕ akuqarɕoiṭ aamta dərzueiṭ.

Abas xəxi iʒaḥoua eipʒ azaləmdarakua qamlaracə, abahya qazɕaracə ztaxəu, irtaxəuṛ irəmazaracə abahya ʒə- qaɕaṭəu znəu arɕaga ɩquə, anxayə, anxafa zdərua, ari eipʒ

arçaga iquə danapxialagi, apraktika xuəpə imou acər-
xəraanə iqabaa mərzkua ixə iairxuoit. Axa eitasħoit,
akə, anət a rə ckia izzəmdərua, anət ianaaloua atər xkə-
asort anakuəmtalagi egia rçaga iquə umazargiə eiçagour.
Ubri aqən r məcxuə daaraza azxuəcra-axuapşra ataxəur
abahya qaçara napə anauərkuə aamtazə, ara auəskua
zegiə irəckəur aitahara, uəi daara uəs uadayəur, uəs
eilapour. Iqaloit ubri eipş ala: yeiguəlaçak rədgialkua
eidnə eipşnə, ialşoit rbahyakua ubas rəxiər, rəuakə bzia-
nə iz rəu dakuguəronioua iqalaracə, agiəi aguəla i rə xuar-
tamxar. As iəqaloua auəs zəxqiozei?—Z rə bziaxaz, ibzi-
anə işakunagor eiteihait dacklapşnə işakuxalak, iħa ak.u-
əmkua, agiəi aguəla z rə weimxaz işakuxalak, iħa eilajjanə
dacklampşəkua eiteihait.

Abahya qaçara başa uəs maçnə iqam, ubri aqən r
iataxəur daara məcxuə uəxşəy azəftnə, uxəpə iaaganə
auəs azəuuracə, mamzar ħarak ataxəmkua uqabaa arzu-
eit. Foukə urəz xuəcər uəs rħoua uəħaueit: „iataxəuzei
abahya aqaçara, inəçouərkiak, iar iqamloi?“ Mamou, uəs
imariam. Iataxəur iamazaracə: aħauei anətəi, axşəy bzia,
apraktika, aqaçara dərta, nasgiə çabərg-dərrala „azneira“.

Abartkua abra xəxi iazlaħoua ala auəskua zegiə
eikuərħanə iqazçaz—iqaiçeit abahya, qabaa məcxuə mba-
zakua cxa-giamala dnəqunagoit, iħəntkaraagiə drəxuar-
taxoit.

A v t o r.

Anxayə inxara-nçəraƣə aƣər bahya zəzkeu.

Apsnə aqiaqıara dəuzzakua rƣə, mamzargiə axuə-ƣa-
qıara pşza dəukua amra aguakiña iaxiərƣasua uña urə-
xuapşər ijəh-jəhza ƣər-çlak, şamaxamzar qara igəlanə
iubazom. Apsnə amrei, ahauei adgiələi urəxƣajozar eionəu
daƣaqara dgiəl, ubazarəm.

Nas ihaxizei? Izəqahamçozei aƣər-bahyakua? aləjkua
rcəmxuras axkaarakua rƣə aƣər çlakua eitahhar eionmi?
Ega şhargiə makia, exia ojraanza, akiar zlou, abahya
qaçara jlarə zxaƣə iaarəmgac; soukə abahya ubas axər-
ñaueiƣ „Abahya, uəi ƣərbagouƣ anxaraƣə“-ña. Abri
abas iaxiaxƣajoua, iaxiaxuapşua aqənƣ, nasgiə abahya
zəpsou axiərzəmdərua,—aƣə zdərua anxaja axiəqam,
auezdkua rƣə agronomja aspecialistkua aximaƣəu azouƣ
aƣər zəqam izmaƣəu; aƣər deilahargiə iouam kalakik, aqnə
dəmcakua; akəta iannarəmgə tiƣəs akalaki aƣə, nas ħara
ataxəuma axu jgiaxoiƣ, akalakigiə iaƣmaƣxoiƣ.

Apsnə adgiəl azlabziou ala, anxayə aƣər dazəguəfua
(aƣər axiəimam aqənƣ) dqlar ačkəs xəşəkusa dtakəzar
iaha eionəuƣ iara izə. Izban ixizəi? Inanə ifanə eibga,
adgiəl bzia iara dannə, nas izimamzei, atiƣə imouərgiə,
izxara aƣər? Uəs mou dəznəu adgiəl bzia aləpxala ima-
zarouƣ dəzxaƣalaşa atiƣgiə.

Apsnə anxaja (eiharak, apsaja) zaqa rtaxəu adgiəl
zmou aƣər rəjmaƣzouƣ; agiərt amilatkua, mamzargiə
hakalakikua rƣə dgiəl ƣaçak, zmakuougıə irəmour rəz-
xara aƣər, uəs mou ianaarxatəlouagiə irtiueiƣ.

Apsnə aƣər ubri aqara imaƣəuƣ,—ħara ħƣər ħazxom
aqənƣ iaagoiƣ aƣəm-ƣəlakua raxiənfə iaaxuanə; uərtgiə

aʃəraz haşmaɣəz rban, rʃər baaj azə axu valiutala—millionla ihalʃanə irgoiʃ. Eiharak iaagozei hara uərt raxiənʃ ʃərəs? Iaagoiʃ: alimon, aɾaʃərkal, azetən ubas içagigio. Apsnə adgiələi ahauei məcxuə ibziour, ubri aqənʃ ilouçalakı qaloiʃ, nas izəqahamçarəzei, haafara azəʃan hafeida dəu aʃəm milatkua izrahtauazei, hıxə haxuarour akumzar.

Anxayə inxaraɣə abahıya qaçara, akalakı aqən eipş, məcxuə xarq dəu ataxəm, izban akuzar akalakı aɣə abahıya aqaçara axarq raja ataxəur; aanda maɾaxuə aaxuanə kiərala iqaçarəur, azra parala izrəur, ijaotuaɣəur, irəʃarəur parala, uəi adagio abahıya uəsuyə 60-80 manat iətanə daxargələrəur esməzkiərala, ubas iataxkuou rajazour.

Abart axarqkua zegio anxayə ibahıya iataxəm, izban akuzar uərt xəxi szəxʃajakuaz zegio iara iaaigua, maaynə imour, iataxkuou auəskua itaja icərxəraanə iara iqaiçoiʃ karek mɾarqzakua. Ubrı aqənʃ aur anxaja iəqarçoua abahıya iaha izkiarəu. Pasa ajəɾan anxayə abahıya bzia izəqamçar dəryegiox məcxuə guəboian iumtar qalon, izban akuzar uəsqaɾ acxəraa anxayə iztoz dmaɣən, ixə məcxuə dzaxuoməzʃ.

Ojə? Ojə anxayə dzənxozar maɣzak, ixə dzacxraa-uazar iitaxxalagı ala aʃəntkaraa acxəraa irtoiʃ. Iahʃar: akwatan, aɣalt, ajla, aitahaɣə, ɣʃhara dəu psaxla ianitaxxo apara, ubas zegio rəla akazə deiçadərxiom, adgiəl imamzargio irtoiʃ. Nas dəznəmxarəzei anxayə exiaɾi aamtazə abri aqara acxəraa zmou?—Aafarour. Mamzar uaha dzlauərkiiozei. Akuliʃura səmam, aqaçafa səzdəram, aitahaɣə səmam iʃar məcxoiʃ, izban akuzar akətan anxara ztaxəu anxafa zzəmdərıua idirbaracə idirçaracə, anərxaga, ajla aitahaɣə uʃha rziipşaaracə, dirbaracə, drəcxraaracə drəmour agronom.

Aʃər baʃıya akıar iaanaftua aqara daɣa kulıçurak iarbanzaalakgio akə iazaaftuam, ubri aqənʃ aur abahıya

çara zμου izərhoua „iqaçalaxəur ațer bahyakua“-ña. — Ațə zdərua agronomja iguatənə ipəfanə iazlarəμου ala, gekțark. (destənk.) aya-şkuakua axiəlou adgiəl iaanaftua kiar açkəs, gekțark. (destənk.) ațer bahya iaha kiar aanaftueiț; ari as anakuxa gekțark. (destənk.) abahya aaməftaxı destənk. aqəkurei aqaçara kiarña egialam mguaxuək, akumzar, anxarațə aqəkurei kulitura macara uaazənxar uxə uzalanəqugom.

Apsnə ahauei adgiələi azlabziou ala, abahya qaçara daara kiar dəu zlou uəsəur.

Abahya qaçara kiar alçracə, ipeixaracə ihamouzei ara Apsnə? Ihamour: anəf psəla bzia, iazxaşa apxarra alaşara; ianataxəu akua, ahaua bzia, amra, azaza uña ațapəqap nəquzgaşa abziarakua zegiə.

Axa, hara rəcharas exia ojraanza ihamour; abahya qaçara, abahya ațə adərri axihamam, iaxiahzəmdərui. Abri naxəs ihamazarour daaraza akuguorri; anxaja exia akulituxaxı iazləeixaz ala ojəfta rxațə iaaganə irəlagəşt anərxaga-nərcəga uəskua; iahñar: abahya qaçara, araxu raazara, apsa raazara, aıxa rnəqugara, auətra-təx aazara uña ubas agiərtgiə narə ddərkracə.

Apsnə adgiəl ianaaloua aagləx ațer sortkua.

Apsnə zexiənqara ahaua bziour; adgiəl məcxuə bzia iaazoit ațapəqap, axa zegiənqara eipsnə iazaazom sort eləx qamçakua; iəqour ubri eipş țer xkkuak, anəf naqurațəi abarra nəfəi rțə iqamlakoua, iahñar: aman-darin, alimon arațərkal uña agiərtgiə; ubas ayara nəf-çarakərațə iqamloua ațerkua rajazour.

Ubartkua rçənț iataxəur, anxayə ațer bahya qai-çaracə iguə ianteiklagı, məcxuə dazxuəcənə, işabalakıña dazəməccakjakua ianaamtou ațə zdərui agronom

irbanə ubri işeiñhoua ala inəñ iakunagaxaşa—ianaalaşa añər sort-хкə eiteiharouр, mamzar хəхi ishan eipş işaku-xalak,ñha dacklampşək,ua iqaıçar, darzaralueiñ.

Apsnə aharakərakua-axudəuñqiakua rakueñkua agi-ərt anəñkua rçə iqaloua aagləx ñər-sortkua Apsnə anəñ ianaaloua anəuр abra çaqa.

a) **АТАКУА:** Apsua ñakua: Abambaña, Azəp-ña—Абхазское железное яблоко, Şampañi—Шампанское, Napoleon-ña—Наполеон, Kanadañi Repeñ—Канадский Ренет, Serəi Francəzр Repeñ—Серый Французский Ренет.

b) **АНАКУА:** Aquañi Diuşes—Сухумский Дюшес, Anakiəñ Ziuh Ciuiə—Доктор Жюль Гюйо, Bon Kreñion Viliams—Бон Кретион Вильямс, Bere Gardi—Бере Гарди, Bere-Bock—Бере Боск, Anxay Kia Viliams—Добрый Крестьянин Вильямс, Seianes Kiffera—Сеянец Киффера, Azəpñi dekankə—Зимняя деканка.

v) **АТАМАКУА:** Amsden — Амсден, Pasa-qala Galia—Ранний Галя, Pasa-qala Riversa—Ранний Риверса (art aysortək,giə ipasanə iqaloit), Beatrisa—Беатрисса, Eñberña—Эльберта, Solivei—Сольвей, Vanderfille — Вандерфилле, Xidişavñi — Хидиставский, Okñiabñi akiasa — Октябрьский поздний.

Abart asortkua rədagio iueñazar bziouр irajamkua bziabarazə: Oranzevəi pasa — Оранжевый ранний (ipasanə iqaloit Aquañi arəñarta şancia iarşaañ ar. as.), Oranzevəi kiasa — Оранжевый поздний (ikiasanə iqaloit).

g) **АВНАКУА:** İtaliañi abñaeikuaña Felleberg—Итальянский чернослив Феллеберг, Renklod iaña—Ренклод зеленый, pasgiə Vengierka Azapañi—Венгерка Ажанская, Anna Şreñ—Анна Шпет.

d) **AMANDARINAKUA:** Упшиу—Уншиу (ari eiouəu mandarin sort əqam).

e) **APATƏRKALKUA:** Aquari seianec—Сухумский сеянец, Şvesovri seianec—Швецовский сеянец, Iaffanri—Яффонский, Vaşington Naval.

z) **ALIMONKUA:** Novo-Afonri—Ново-Афонский (Psərzxari, ari asortkua zəgiə ireiouəur).

ARASA: Badem, Kerasundrku a—Керасунские, (sivri, iagləi, palaz), Mindal'nəi (aqarəi aşkuakuei—красный и белый).

АСА-ЧЕРЕШНИ: Belaia Dragana, Zeltaia Denisena. Abart ay'sortk rnays bziabaraku iqouçar qaloit abahyaəə aagaləx xarakter rəmtakua abart asortkua: Ranniaia Rozovaia (ipasanə iqaloit), Ratmon oliva, Taťarskaia çernaia—Aťatarja rəə aikuaja, Mesazənrəi aikuaja—Chernaia maiskaia (mes azə iqaloit), Ştrasəna şkuakua—Belaia ştrasəna.

АВАНЧА ХУƏРМА: Ari laronaəəlaəəi iaargaz xurmour, aaga-ləx qazfa uzatom, amala abziabaraku uxazə iqoumçouazar, nasgiə uzxaťaloua uaaiguraəəi kalakik aəə təiəəs akumzar xaraza kalakikaxi iganə atira uadayəur, izban akuzar amyanə ipxastaxar qaloit. Axurma sortkua ireiouəur: Kionbo, uəi anays ibzəiouur: Nakinoťan, Lekopersium, Zelontop.

Abart abra xəxi zəzbaxu şhakuaz aťər sort xkku a rədagie Apsnə adgiəl ianaalaşa aťər xkku a rajazouur, axa uərt asortkua nasgiə agiərt aťər xkku a abra zəzbaxu amhoua dasəu iztaxəu bzəiabaraku ibahyaəə iqaimçozar, nasgiə iaaiguaraəi akalakikua rəə təiəəs akumzar, aagləx itəiəəu sortəs iqaçarəm, izban akuzar uərt abra zəzbaxu amhoua asortkua makia ipəťam „arəťarta şanciaəə“, nasgiə dgiəl xarak aəə uakuguomə amya iuzəku galom təiəəs,—amyan iuťbaar—iuťəpxastaxar qaloit. Uakuguomə uşamərzaralua dərnə, abahya qaçara ztaxəu

daʒəmʃakua aitahaʃkua aaxuanə, ma iara eixahanə abahyaʃ eiteihaueiʃ abra xəxi zəzbaxu sʃaz a'sortkua. Abart aitahaʃ sortʃ bzəiakua raaxuarta abahyakua: Aquaʃi Apə-ʃarta sʃancia, Sinor, Psərɜxa, Gudouta uʃa rʃə iqour aaxuarta kua.

Abahyaz atəp bzia alxra.

Raxiaza abahya qaçara napə aurkaanza, uxaʃə iaaganə uazaapsarour abahya axiəbziaxaşa-axianaalaşa atəp, anəʃ bzia azəlxnə iaxiəqalaşa.

Aʃər çla şamaxamzar iznəmaaloua dgiəl əqam, qara baarazak, ma xuə kuajrazak malaʃərk iakuʃanə rəç-harak aməxiuazar, axa usqangiə anxayə-abahya qaçayə abahya qaçanə ubri ala ixə nəquigarçə ianakuik xərpak amamkua ialəixəroun abahyaz atəp bzia,—açlakua rəzhare i rʃalarei rzə eiçamxaracə izʃəugiə dzaraləmxaracə.

Abahyaz təp bzias ipxiazour adgiəl iaşara-arxa dgiəl, mamzargiə maʃk iharaknə aʃənaara-aʃaqiara agaqa ma gaʃei-mragəlaraxiʃəi, mamzargiə gaʃei mrataʃaraxiəi rʃaqiakua pşua.

Bahyakuak, agaʃaxiʃəi mraʃapxarak rəmazamkua eitahaun aʃxaqa ipşua xuə-ʃaqiarakuak rʃə, uərt rʃalara pəkəmkua iqaloiʃ-ibziaxoiʃ, mralagiə pərxaga rouam, axa iazəuuazei iʃalaua aʃər çkia izʃeixouam, iiaʃaza iaanxoiʃ, ʒəqapʃərak amazamkua; uəs iqou ʃara ataxəm oyə iaaxuom, axuə auam.

Amra oiuiuanə izʃəşua, agaxiʃəi axuə-ʃaqiara iamou abahyakua, amra iaxqianə açlakua rʃakua ʃfoiʃ, axa uəi aqənʃ pərxaga auam abahya ibzianə acxəraa amazar. (Amra aqənʃ iauəz apşzara iaxərqianə iutaxzamzargiə iaaxoiʃ, aʃər bzianə iʃueit, iʃpaxoiʃ ixaaxoiʃ; amra zməsua aʃər iiaʃaza pşra amazamkua, ixaamkua iʃəʃnəoun işəqou).

Adgiəl iaşara umazar bzəiour abahya, axa anxa ja zegiə uəi eipş rəmam, foukə rədgialkua harakəranə xuə-ƣaqiara dəunə iqour, uəs zədgial əqou, abahya qazçaracə ztaxəu, axuə-dgiəl aƣə iqaiçarour iƣarqanə aƣeras, asaxia № 1 işahnarboua eipş, nas uəi aƣeras aƣarqaraƣə eiteihaueiƣ açlakua.

Abri eipş aƣarqara aƣeras aƣə abahya axarq iaha imcxunə iagoiƣ, axa iuurəzei eionəu anəf umamzar, iuəmou aƣə iqouçarour.

Ojraanza saxja-jouan abahya qaçarta tər alərşara; ojə haxtajar abahya axianaalaşa iaxiazəbzəiaxaşa — izaazaşa anəf aƣə: ub-

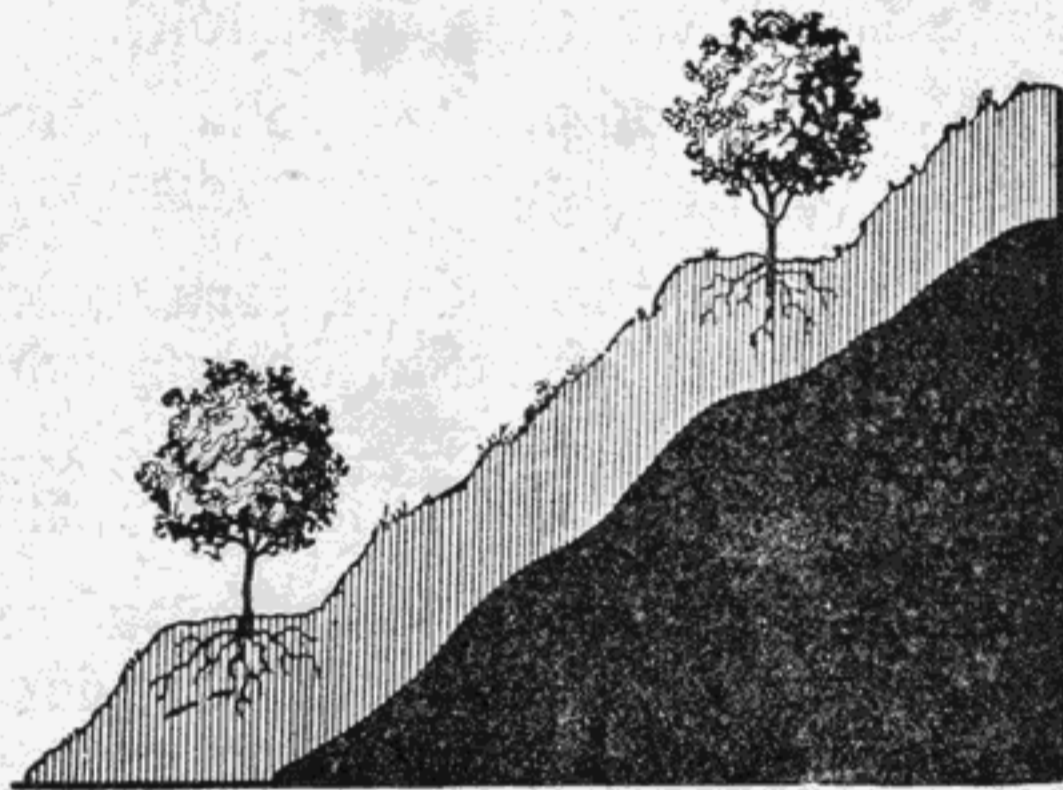
rəi aqnəƣ, aƣei ahai daraza ibzianə iaazoiƣ anəf eikuaƣa (на черnozeme), nasgiə arƣəra zrou anəfər nəf aƣə.

Aƣər çla bzia iabom anəf ijaakjanə iqou, zegiə ircknə, açla azə açaƣanə, adakua azə izaalar; ubri eipş aƣə açlakua ƣmazayxoiƣ; abonkua yeiƣxoiƣ nasgiə amaxu xuykua amyaanə ikapsoiƣ.

Aƣərkua zegiə irəcknə iazəƣhauam, ada azə açaƣazar ahaçla, izban akuzar aha ada məcxuə çaqə içalanə iazhaueiƣ, çaqə azə açaƣanə ianəqala, ħara aƣaxəuma, ada zəfoiƣ ibaaueiƣ.

Adgiəl baarakua naqurakua rƣə, azə xəxiƣəi adgiəl aja iazaaiguanə iaxiaçaƣou, açla aneitauhalakı arxiaƣəi aamtazə iaraznak ibzianə azhara ialagoiƣ, axa nas ada azə aƣə ineinə ianzaaƣalalakı, — açla ƣmazayxoiƣ.

Anəf naqurakua rƣə aƣei ahai rbahya qazçaracə

Asaxia № 1. Adgiəl ƣaqiaraƣə ƣerasla açlakua eitahau, reitahafa.

ztaxəu, idgiəl baarramzarouṛ, xəxiṛəi adgiəl aṛa inarknə
 çaqa açauələra 1.42-1.77 m. (2-2¹/₂ arşən) rḡənza, azə aça-
 ṛainzarouṛ, ubri eipş aṗə anxayə-abahya qaçayə uaha
 dgiəl harakəra imamkua dəqazar, uəsḡan abahya qaiçar-
 cə iaxiətaxəu iakurşanə saḡank açauələra atanə azra
 akurşarəuṛ, ubas agutangiə ialərgarəuṛ (ui aṗə aqa-
 çafa ckia ibzianə çaqa iuanahoiṭ).

Ubri eipş adgiəl aṗə iaha iqaloit abḡei aṛei, uərt
 iaha irəṗhaueit adgiəl psaara, nasgiə akıər zmou adgiəl.

Akıər dgiəl aṗə daṗa ṭərk qamçakua iaha eioṛəuṛ
 iqouçaracə abḡa, aṛa uḡa aṭərkua (косточковые породы),
 ubart 4-5 şəkusa rṛayəs irəçapsalarəuṛ çla ṭarə cərxiaza
 5-8 rḡənza giəruanka akıər uac, anəṭ akıər aṛmaṗzar.

Abahya qouçarcə axiəutaxəu maṗk naaranə, xura-
 nə ṗaḡiaranə iqazar, uəsḡan xəxi iaha iaxiəharakəu iei-
 tahaṗəuṛ aṛei, ahai, acei, anaguraṗə—abḡei aḡiərt aṭər
 ssakua (ягоды).

Abart səzəxṭajakuaz auəskua rṛayəs abahya qaça-
 ṗəs iamouṛ; bahya xuəṗək akuzar akəmzarəkə qoum-
 çar qaloit, uəs akumkua bahya dəuzar 1¹/₂—2 gekṭar
 (desatən) uḡa, uəsḡan abahya iakurşanə eitahaṗəuṛ ar-
 şaṭḡia auərt, aanəzkəlaşa eizaaiḡuanə xə-riadkə açla-
 kua, eitouhar qaloueit: arşə, akıṛaris, aṗaçla, alakacia
 yeit, açlaş. Aṭər çlakuei uərt açlakuei irəḡazarouṛ 4-5
 saḡan atbaara, eipərxagamxaracə.

Elərga bzia zmou aitahara.

Bahya qaçayək, aṭər-çlakua reitahara ubas ipxiazaui-
 eit: ixunə iṗmazaynə iqou açla iaha məxui iacklapşnə
 acxəraara ataxəuṛ aixaharta aazarta aşkol (питомник)
 itganə abahyaṗ ianeiteihaua, nasgiə aṗalarazən iaha eioṛ-
 xoit-ḡa. Ixunə—iṗmazayəu açla, çabərgəuṛ ixuṭṗəuṛ,
 acxəraara ataṗəuṛ; uəi zegiə irdərua uəsuy. Narə zlou-
 kəz akulṭura iuəxuartaxaraṗə uaznəquarouṛ, aitahafagiə

bziazarour. Nas, eitahan-ftaxi aqlakua rdakua anourəst, ianəbziaxa, rxala rxə iakuəitpəur pərxaga rəmamkua, mayk rxələpşrei cxəraarakəi rakumzar.

Afər-qlakua bziaxarcə, akulitura feixaracə abahya uəskua zegiə rapxia irgəla pəur: aqlakua anxua pəu r'skol itanaçə raazara; ubri eipş aşkol a pə iaazou inəqugou afərqla ičabərgnə hāra a taxəuma da pə bnala iaazou aqla ieioixoiṭ azharaləei a palaraləei.

Aqla iazharacə, ibzianə i palarcə iataxəur işanaaloua ala auac atanə anəṭ arṭra. Eitahan-ftaxiə 3-4 şəkusa rnays aqla ada axiənzaqou iakurşanə anəṭ eilairfioṭ izueiṭ. Ubas adagiə iqarçoiṭ anəṭ mazei (чёрная пара).

Anəṭ mazei abas ala iqarçoiṭ: abahya pə aqlakua rə bṭara jaḥala auətra anəlarçoua eipş bahala adgiəl znə eikuuçoiṭ (anəṭ aarḥ pəur, xəxi pəi ahaskiən zmou çaqə idəkuçanə, çaqə pəi xəxi). Arxənra abaşə haskiən gəla cərxiaza irafala pəur, ajak ala anəṭ mazei anəqala ahaskiən abahya iaçamzarour; ubas iqaçou abahya məcxuə iazhaueiṭ, a palaragiə bziaxoiṭ—iagiə ymazayxom.

Abahya eikurfanə anəṭ mazei narə anaurkə iamyoup—uəs bziour. Aqlakua daraza idəuxaanza rətfəra adgiəl zegiə xnayaua iqalaanza 4—5 şəkusa aicərxuxa (ряды) rəbṭara ialşoiṭ iqouçarcə da pə kulituralak; ihḥar, iabarguzei auətra qauçar? Auətra azən uəsgie adgiəl z pəur, ara abahya aça izəur ixioup. Aicərxuxa bṭara pə eitouhaşa: arafər qan, aramidor, akarusta, axuəl, akarpəj, afənka, salaṭ, axusxua.

Ajak ala atətən ada da pə utratəxk iutaxxalakı louçoiṭ. Da pə foukə amalayər nəṭ baapsə ianəu abahya qaçaja iqarçoiṭ anəṭ arkşa (плантаж). Anəṭ arəkşa zaxizəuzei, izəqarçozei?

Izəqarçoua ubri ayp! amalayər nəṭ baapsə a pə afərqla ada ianeitouhauaz anəṭ znə iaxiənzaqaz iaxəsne izcouam, anəṭ baapsə ada xuarnə iakueiṭ; ubri iaxqianə aqla ymazayxoiṭ, ianəṭtua,—aṭtkua r pərzeibəṭouam, ikapsoit, açəxu pənə iyoṭ, iqazçaz iqabaa, ixarq arzueiṭ.

Abas xəxi işəshaz eipş arəchara qamlaracə iqaçarəur—anətaarkşa. Xəxi işəshaz eipş anətmazei azən izrəur baha vək, ari anətaarkşa azə izrəur ybaha vək; apxia uaalaganə iuzueit baha vək, açauələra amanə, 1—2 arfən rçənza atbaara ganxa iatanə. Itəugoua anət xazə qarək, iftouçoueit, ualakıəsuum ua iqou. Nas iaxiəuzəz untagəlanə dəfa baha vək, anət tganə agiəi aganaxı iftouçoit. Ojə iuəmou. ybaha vək, anət znə; açəxu. ranə ualagoit azra apxia narə zloukəz xəxi. rəi ahaskıən zμου adgiəl, baha vəla iaastəuxua irinə itouətueit ybaha vək, iznə iaxiəqou azra abzaraqənza, nas agiəi çaqarəi ubahafə untagəlanə dəfa baha vək, aatganə iturpaueit zəbzaranza anət ztupsaz apxia. rəi uəzra, abas ala ucoit açəxu. ranənza; açəxuan uanneilagi apxia iuzəz azra aqara nət amamkua iaanxoit, uaalaganə uardənla ma nasilkala apxia. rəi azra itəugaz xazə iftaçanə iumou anət aaganə ituərpaueit; abas ala ualgoit anətaarkşa aqaçara.

Uajə dəfa guxiaa-ymazayə ajak, řashoit. İřpa qaiçari abarra nət ianəu anxayə ibahya, zədgıəl azə aorəzzua iqou? Fart abahya a. rə pət. k. izdərua iguařtaxıazargıə qalar, axa izmaanou řəzdəram, adgiəl baarra a. fə eitouhaz a. řer çla ianak. uzaalakıgıə a. fəzeibətəm, apxənra aguazən agiərt a. řer bzia ianəu a. řerkua rəbonkua iařaza işəqou, iara abonkua yeiřxanə ik. arsoit; ianəřtlagi a. řtkua r. fəzeibəmtakua ik. ədəyynə ik. arsoueit. Izmaanou uəi ou. r: abahya řerçla esəmřa ada azə açarənə ianənçalagi, adakua zəfoit ibaaueit, açla iataxəu a. fə. ř. aj. ř. alřom iaznanagaracə, çaqarə xəxi azənāřtra, xəxi açla ialou azə, abonə ialnařjaueit, irsanə ahauaxı idəkunaçoit oyə ica a. fə. ř. řarsoua eipş.

Abonə iarsoua anamoulagi, çaqarə ak. gıə anəmneilagi, nas abonə ialřozei iyeiřxoit ik. arpsaueit, açlagıə yaueit. Ubrı aq. nə. ř. abarra dgıəl ianəu abahya qaçara ztaxəu, zaa iazəqaiçarou. r anət. Abahya iaxiənza ataxəu iak. urřarəur azra dəu, abahya agutanə qarək-yəqara rçənza iaha azə axiəizoua izrəur azra dəunə. 1.06-1.42 m.

(1-1¹/₂-2 arfən) rənzə, nas ubri agutanxəi azra uaalaganə lassə imbaaşa kucmaxula-maola xañ-kıermət rəla abzara aqənza itərpaanə xəxi anəf aakupsaxəur çaqa azə açasnə icaraxə (iqaxəxəur aqərəkukua „drenaz“-ña aurəskua zəftou eipş).

Abart rnays afaanagoit ajak: iarban eionəu afer çla azəñan adgiəl urxəiracə iazəqauçaracə? ari aja zəbxoit açla adei anəfəi rəqazfa bzianə ianəudərlak; ubart rdərra anəur çaqa.

Араф ррага.

Dara imaunə uakuŋaueit afer çla zaxə paŋ zmanə iqou, uəi axə adərra makiana çaralagio skia eilkaanə irəmam, axa uəsqangə idəxəur-eilkaur; zxala jlala igəloua açla, ada məcxuə iaftueit çaqa itənanə adgiəlahi, agioi məxutala eitahau açla, adakua çaqa imcaqua ganxa idəkunaçaueit adgiəl aqiaqıara pşaanə. Çarala iguatənə abart abnarkua (дички) jlala igəloua urəzxucəg, uəs uəzbueit: uərt rdakua ganxa idəkurçoua, işneiua adgləl bzia ianakuŋalagı ada dəu eipş rəxərououanə çaqa rxə rxanə icoit.

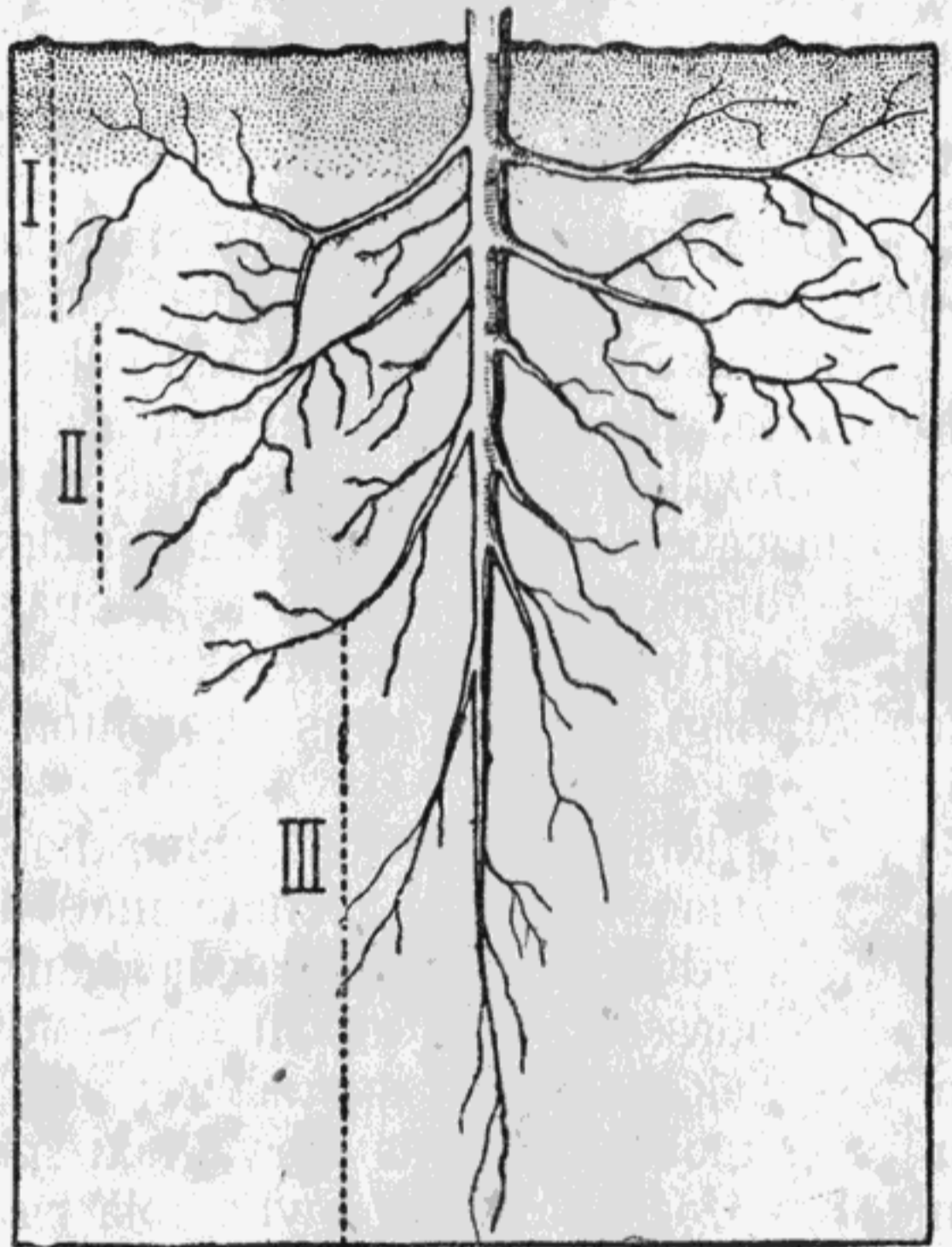
Arafkua rəqazfa ala abnarkua rəxəsaueit y'guəpk rəla: arxiaxəi aguəp, zəzhara maçəu açlakua ianakuzaalakıgio rdackua çaqa imcaqua ganxa rəxəstueit, irələiaueit adassa rajanə aqəxi eipş (мочки) ubas iqakuou akək-ybak açlakua rəxərxiazara: abia, arasa, abahya aca, abña, akuəc azəc ubas dəryagioxi irajour. Açla dəukua məcxuə izəzhaua rdakua yba rəla rəxəşoit: bzayək məcxuə ganxaçəi adakua rəmamkua da dəuzzak işşaza inarəlyərnə çaqa icoit, agiərt ganxa icoua araŋkuagio rəmanə rəguətagio da dəuk rəliaanə iaşa çaqa icoit. Abas iqakuou açlakua, abna çassei ahassei; agiərt abahya çei, acei məcxuə irjmaçəur ada ssakua (мочки).

Içabərgnə ada şaqa iazhaua goutoit, açla dəu ada rəmqakua ianəçəuxua. lahñar zxala igəlaz abna çassa, çakuə anaxəçlakı içəxnə ada guoutozar eipşxoit asaxia

№ 2. Abna ɣei, nas abna ɕlakuakəi, ubas irəzhaueiɕ, rdakua iuɕar caqank aɕkəs eihaxoiɕ roura; uəs iqou ada ɕaqaɕəi aɕəxuan iamazam dassa, iamazargiə zənza ima-
 ɕəur, axa uəi acəmxuras xəxi anəɕ bzia iaxiazaaiguou
 iaha irajour adassakuei ada-xbəɕkuei. Uajə szəxɕajaua
 ada asaxia amɕəɕ apɕra amour, xəxi tbaanə ɕaqa aɕei-
 dəpsalanə icoiɕ. Abas iguoutaraɕə iqour abna hassa
 ɕlagiə ada.

Asaxia № 2 ua-
 xuarɕnə uazxuəcər,
 uəs uəzbaueiɕ: aɕla
 xəxiɕi aɕarə ɕaqa
 iazhaua aqara, ɕa-
 qaɕəi ada iaɕagiə
 uəi eipɕ iazhaua
 zaar-ɕa.

Ui pasa xəxi iɕə-
 ɕhaz eipɕ iybanə
 u xa ɕə iaaugarɕə
 iqour. I, aɕla ztəp
 aɕə ipsaxnə daɕa-
 qara eitarhaua ia-
 nəɕəuxua, mamzar-
 giə ianeitouhaua
 adakua pəɕɕoiɕ, ipə-
 məɕɕargiə, roura-
 kua bahɕa markə-
 ɕəlla ixəɕɕəɕəur,
 abas zdakua irəgə-
 rxanə eitouhaz aɕla,

Asaxia № 2. Jlala igəlaz aɕaɕla apai rɕafa:
 adakua enakuzaa- I—xəxi ganxaɕi apaiɕkua, II—abɕaraɕ maq-
 lakgiə ganxa rɕə-ɕaɕara paɕkua, III—ɕaqa ganxaɕi apaiɕkua
 rəpsaqioiɕ, ɕamaxa-

mzar asaxia 2 iɕhnarbaua eipɕ da dəuk alɕnə ɕaqa icom,
 zəgiə ganxa anəɕ rɕətanə rəɕdərououoiɕ, məcxuə irajanə
 adassa roueiɕ (abri eipɕ eitahau aɕla ada asaxia № 3
 iahnarbaueiɕ).

Agiəi, ačla jlala igəlaz ičəxnə daƣaƣara eitahara zkuəmłaz—pasa iŝəŝhaz eipŝ, ada dəu ŝŝaza čaqa ičoit asa-xia № 2 apŝra atanə. Abri ałtaxiƣəi axsaalaga (при-мер) uazxucər ybarəla iuŝarƣə iqouŋ, łart iguałtaxiazar-giə qalap, abna dəukua rƣə, ačla dəuɜzakua rdakua irə-znəmkləlakua iəčyrnə ikahaueit.

Ƣčaaŝt „iqazčauazei-ħa“ ičabərgəuŋ, abart ačlakua oye eiteimhazeit, rxala jlala igəłt, axa irəxiua ubri ouŋ: abnaƣə abri aqara łarəqar axiəraɟou, akə, ada afaƣ aɟmauɟxoit, ybagiə, ačla ičəyrəz ada uaxuapŝər adakua ɟiinə irxuanə iqouŋ. Iqazčazei? Iqazčaz ubri ouŋ: čaqa adgiəl malaɟərəuŋ—xaħrouŋ, ada čaqa ianzəmca ganxa xəxi-xəxıla afaƣ bziakua axiouŝa ipsaaua idəkulaueit, ada akata eipŝ čaqa izəmcaakua xəxi anəł iaxaɟoit. Ačla andəuxa-ianəxiantaxa aƣaznəmkləlakua iəčyrueit.

Abart raaməłtaxi hrəxuapŝər agiərt ałarəqar ssakua, uajraanza hzəxɟajauaz ada dəukua rəmazam, izlakamha-uazei? Rƣazladərououauazei? Xnəqugafas irəμουzei? Art łartgiə ijdəruueit məcxu irzhauam, člassouŋ, rdakua čaqa imcaakua axtərpa aɟəxu eipŝ eilarħə eiləiaaueit, xəxi anəł apŝəlara pŝaanə, xara imcaakua rəfaƣ-rəɟɟ eizgoua rxə nəqurgoit.

Irdəruueit, rduəra iaxərɟianə apŝa iŝkanaməɟua, nas izzərtaxəuzei ada dəu-anəqugaƣə. Abart ačlakua rəckra-kua: arasa, abəia, aca (вишня), akuəs, abaj uħa agiərtgiə.

Ačla anəčəuxua adakua uəɟrəqqaueit, iuəɟrəməqqaaza-rgiə ianeitouhaua—aurakua xəɟtaƣəuŋ, ubas xəxiə ama-xutakua rxəɟkuakuagiə xəɟtaƣəuŋ, mamzar adakua xəɟ-ɟanə axəɟkua nɟar, eitouhaua ačla-ɟmazayxoit iyargiə qaloit, izban akuzar, iguałəmtaxiei ačla ƣəc eitahau aapən agurki-ħa iłtueit abəonkua əlnagoit nas iŝneiua ikanzoit iyoit, imyargiə məcxuə iɟmazayxoit. Izxarouzei? Izxarou ubri auŋ, ačla ialou afaƣ-aɟɟ, abonə anəlnagalagi ialəɟɟanə iarsoit, ubri aamtazə, oye imgua adəryaƣnə afaƣ ƣəc ŝataxəu eipŝ ačlagiə iataxəuŋ, azxara aagara